

DEVİRİMDEN GÜNÜMÜZE FRANSTZ SİYASAL SİSTEMİNİN EVRİMİ

Öğr. Gör. Emre EKİNCİ*

Öz

Bu çalışma, Fransa'nın iki yüzyıldan daha az bir sürede çok çeşitli rejimleri deneyerek, yarı başkanlık rejimine geçişine etki eden düşünsel ve tarihi kökenleri açıklamaktadır. Fransa, halen yürürlükte olan V. Cumhuriyet'e kadar otoriteryen rejimler, düzensizlik ve kriz ortamında işlevsel olmayan demokrasinin dışına çıkamadı. Ancak Fransa, mutlak monarşi ve devrimci diktatörlükten parlamenter sisteme ve yarı başkanlık sistemine doğru ilerledi. Çalışmada Fransa'yı yarı başkanlık rejimine yönlendiren tarihi olaylar ve düşünsel gelişmeler Fransız İhtilali'nden itibaren kronolojik olarak verilmeye çalışıldı. Özellikle yakın dönem Fransız anayasa tarihine dikkat edilerek Charles De Gaulle'ün tarihi rolü de vurgulanmaya çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: yarı başkanlık sistemi, fransız ihtilali, demokrasi, mutlak monarşi, parlamenter sistem.

The Evolution of The French Political System Since The French Revolution

Abstract

This study explains the ideational and the historical roots which had an influence on France's semi-presidential system, trying different kinds of regimes in less than two centuries. Till V. Republic, which is still in force, France couldn't go out of the democracy, which is not functional in authoritarian regimes, disorder and crisis environment. Yet, France made a progress from autocracy and revolutionist dictatorship to parliamentary system and semi-presidential system. In the study, the historical events and the ideational developments that leded France to semi-presidential regime were tried to be presented in a chronological order. By regarding especially recent era French constitution, Charles De Gaulle's historical role was also tried to be emphasized.

Keywords: semi-presidential system, french revolution, democracy, autocracy, parliamentary system.

Giriş

Bu çalışmanın konusu, Fransa'nın hali hazırdaki yönetim sisteminin oluşmasına ve kurulmasına etki eden düşünsel ve tarihi kökenleri ortaya koymaktır. “Fransa, üç tarafı denizlerde, üçü de karada olmak üzere altıgen biçimine sahip, hem Atlantik, hem Akdeniz ve hem de bir Alpler ülkesidir. Verimli tarım arazilerine, taşımacılığa uygun nehirlerle, birçok madene ve ılıman bir iklime sahiptir. Tarih boyunca Fransa, hep büyük bir orduya ihtiyaç duymuştur ve bu, Fransız mutlakiyetçiliğinin doğuşunu izah etmeye yardımcıdır” (Roskin, 2014: 105).

Tarih boyunca Fransız kralları, tek bir amaç güden bir kararlılıkla hep birleşmenin ve merkezleşmenin peşinden koştu. Aynı zamanda feodalizm, Fransa'da XI. Louis ile birlikte mutlakiyetçiliğe yol açmaya başlamıştır. Louis, eski ve kullanılmamış parlamento olan *Estates-General*'i görmezlikten gelerek ve vergileri arttırmak için bir kraliyet bürokrasisi geliştirerek (Yayla, 2014: 111), feodal soyluların gücünü de zayıflatmıştır. Bu model, Fransa'yı bugünkü hala büyük ölçüde merkezi statüsünde bırakacak şekilde, en az üç yüzyıl boyunca güçlenmeye devam etmiştir. Fransa mutlakiyetçiliğinin zirvesini XIV. Louis ile yaşadı. Meşhur “*L'état c'est moi*” (“Devlet, işte o benim”) sözü de bunun kanıtıdır (Roskin, 2014: 108). XVII. yüzyıldan günümüze kadar Fransa, ilk baştaki mutlakiyetçi tavrını birkaç denemede sekteye uğrattı, ama siyasi kültürü parlamenter demokrasiyi belki barındırmadığından yarı başkanlık sistemine kadar güçsüz yürütmenin acılarını yaşadı. Fransa, halen yürürlükte olan V. Cumhuriyet'e kadar otoriter rejimler, düzensizlik ve kriz ortamında Atilla Yayla'nın tabiriyle *disfonksiyonel* demokrasinin dışına çıkamadı. Ancak Fransa, mutlak monarşi ve devrimci diktatörlükten parlamenter sisteme ve yarı başkanlık sistemine doğru ilerledi.

Çalışmanın ilk bölümünde Fransız İhtilali'nin neden ve sonuçlarını, ihtilal öncesi Fransa'nın siyasi kültürüne yön veren düşünsel hareketlere; özellikle, Voltaire, Montesquieu ve Rousseau'ya değinilmiş; İhtilal'in sonucunda ortaya çıkan güçlü söylemlere ve İnsan ve Yurttaş Hakları Evrensel Bildirgesi'ne değinilmiş ve kronolojik olarak açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölüm ve sonraki on bir bölümde de yine Fransa'nın İhtilal'den sonraki uzak, yarı başkanlık sisteminin öncesindeki de yakın siyasi tarihi incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümden sonraki seyri; Birinci Cumhuriyet, *Directorie*, Napoleon İmparatorluğu, Bourbon Restorasyonu, İkinci Cumhuriyet, İkinci İmparatorluk, Üçüncü Cumhuriyet, Vichy hükümeti, Geçici hükümet, Dördüncü Cumhuriyet ve nihayetinde Yarı başkanlık sisteminin var olduğu Beşinci Cumhuriyet dönemleri şeklindedir. Yarı başkanlığa giden yolda en etkili dönem olan ve dünya tarihine ve Avrupa'nın düşünsel zeminine de yön veren Fransız İhtilali'ne girişte bir göz atmak gerekiyor.

Fransız İhtilali

Fransız İhtilali, özetle ekonomik anlamda toplumda üstünlük sağlayan burjuvazi sınıfının siyasi iktidarı da ele geçirecek bir anlamda kapitalist toplumu kurmasıdır. Ortaçağ kalıntıları toplumdan silen İhtilâl, çeşitli dönemlerden sonra Fransa’da liberal bir demokrasinin kurulmasına yol açmıştır. İhtilâl’e ve olaya dünya tarihi açısından bakacak olursak, Fransız İhtilâli burjuva ihtilâlinin klasik bir modelidir. Fransız İhtilâli’nin iki özelliği üzerinde durulabilir. Birincisi, feodalizmden kapitalizme geçişi sağlayan tarihî gelişmeyi genel çizgileriyle yansıtan yanı; ikincisi ise, Fransız toplumunun yapısından doğan ve çeşitli burjuva ihtilâlleri içinde Fransız İhtilâli’nin kendine özgü niteliğini ortaya koyan yanısırdır diyebiliriz (Sarıca, 1981: 5). Adalet, eşitlik ve özgürlük kavramlarının içinin doldurulduğu ve bu söylemlerin sık sık kullanıldığı bir dönem olan Fransız Devrimi modern devletlerin ortaya çıkmasında da önemli bir etken olmuştur.

İhtilâl’den Önce Fransa’nın Sosyal ve Siyasal Durumu

Fransa, birçok uğraştan sonra ancak bir devrim ile eski rejim (*Ancien Regime*)’den kurtulabilmiştir. XIV. Louis “devlet benim” ve XV. Louis “Tahtımız ve kudretimiz Tanrıya dayanmaktadır” ifadeleriyle eski rejimin dayandığı mutlakiyetçi ilkelerin genel teorilerini dile getirmişlerdir. Eski rejimin niteliklerini; parlamenter kurumların bulunmaması, ayrıcalıkların, baskı ve adaletsizliklerin yaygın olması, bütün güçleri elinde toplayan kralın, tanrının yeryüzündeki temsilcisi sayılması biçiminde özetlemek mümkün görünmektedir (Çam, 2000: 147).

Kral, eski rejimde mutlakiyetçi iktidarını kullanırken fiilen, saraydaki bakanlar, Kral Konseyi ve asillerden oluşan kral bürokrasisinden yararlanmıştır. Sosyal yapıda üç sınıf (ruhbanlar, asiller ve halk) bağlayıcı etkisi olmayan, sadece danışma rolü oynanan *“Etats Generaux”* da temsil edilmiştir. Bu meclisvari yapıda her bir sınıfın ayrı oylama ile karar alması, birlik kuvvetinin oluşmasını ve dolaylı olarak güçlü kurum görüntüsünün gerçekleşmesini önlemiştir (Çam, 2000: 147).

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Fransa’da çıkan ve tarihe “Fransız İhtilali” diye geçmiş olan büyük toplumsal ayaklanma, kısa bir süre içinde tüm Avrupa’yı etkisi altına almıştır. Şunu belirtmek gerekir ki İhtilâl’in başka bir yerde değil de Fransa’da çıkmış olmasının nedenleri tamamıyla Fransa’nın XVII. yüzyıl boyunca sürmüş olan, iç durumuna ve toplumsal yapısına bağlıdır (Gökdemir, 1961: 41).

Fransa, Fransız krallık kurumunun bir eseridir. Taç, bütün ulusal güçleri kendi etrafında toplamıştır. Hem maddi olarak hem de manevi olarak taç bütün güçleri birleştiren bir kurum olarak XIV. Louis zamanına kadar böyle devam etmiştir. Fransa kralı XIV. Louis mutlakiyetçiliğin adıyla anıldığı kişidir. Louis’in meşhur sözü bunun sembolüdür. Louis, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi; “Devlet, o benim” demiştir. Şüphesiz, bir devletin her şeyiyle tek bir adam tarafından yönetilmesi mümkün değildir. Kralın sadık adamlarına ihtiyaç vardır ve bu da bürokrasidir. Louis’in amblemi,

Fransa'nın gücünün büyümesini simgeleyen, her şeyin etrafında döndüğü güneştir. Kısaca Fransız mutlakiyetçiliğin XIV. Louis zamanında en güçlüdür (Yayla, 2014: 111). Bütün kuvvetlerin Taç'da birleşmesini IV. Henri ve Kardinal Richelieu ellerinden geldiği kadar teşvik etmekten kaçınmamışlardır. XIV. Louis bakanlarından biri olan Colbert'in ölümünden sonra (1683) Habsburglarla savaş ve fetihler bu kralın biricik amacı olmuştur (Gökdemir, 1961: 41). Bu savaşlar birer Avrupa savaşı halini almış ve bunlarla aşağı yukarı bütün Avrupa, Fransa'nın üstünlüğüne karşı birleşmişti. Ancak savaşların sonunda büyük zaferler ve fetihler olmasına rağmen Fransa, mali olarak ve ruhsal olarak bitkin bir haldeydi. Philippe d'Orleans'ın vekilliği zamanında (1715-1723) sarayın ahlak bakımından bozukluğu, Philippe'in mali oyunları halkı rahatsız etmiş, özel mülkiyetin yıkılmasına, hazinenin kötü durumunun tamamen kötüleşmesine sebep olmuştu. Kardinal Fleury bu durumu biraz düzeltmeyi başarsa da 1748 Aachen Barış Antlaşması'nda artık Fransa'nın iç zayıflığının izleri kendini belli ediyordu. XV. Louis de Fransa'nın bu durumunu iyileştiremedi ve 1774'de iktidarı sona erdi. Yerine torunu XVI. Louis (1774-1792) geçti (Gökdemir, 1961: 41-42).

XVI. Louis XIV. Louis'in aksine oldukça iyi niyetli ama zayıf iradeli bir hükümdardı. Bu hükümdarlık döneminde birçok mali kriz yaşandı. Dönemin zayıf iradeli başbakanı Maurepas, ünlü bilgin ve devlet adamı Turgot'u maliyeyi düzeltmek için Maliye Bakanı yaptı. Turgot, maliyeyi düzeltmek için bir dizi plan yaptı, fakat bu planın uygulanmasının birçok ayrıcalıklılarını yitireceklerini anlayan asilzadeler ve ayrıcalıklılar kraliçe ile anlaşarak onu devirmeye karar verdiler. Turgot'u bakanlıktan baskılar yüzünden görevden alan zayıf iradeli hükümdar yerine Necker'i bakanlığa atadı; ancak o da asilzadelerin muhalefetiyle karşı karşıya kalarak 1781 yılında bakanlıktan ayrılmak zorunda kaldı. 1783'de yeni Maliye Bakanı Colonne devreye girdi. Mali durumu düzeltmek için hazineyi ağır ödünç alma yüklerine soktu ve bunun sonunda da Colonne de başarısızdı. Yerine geçen Lomenie de Brienne'nin yeni vergiler konulması yolundaki bir girişimi ise *Parlement* denen Paris Yüksek Mahkemesi'nin muhalefeti ile karşılaştı. Bütün ulus birçok mali ve sosyal karışıklıkla karşı karşıya kaldı. Bütün bu olumsuz gelişmelerden sonra 175 yıldan beri toplanmayan "*Etats Generaux*" sonunda 5 Mayıs 1789'da Versailles'da toplandı (Gökdemir, 1961: 43).

Etats Generaux'da görüşmelerin ve oylamanın nasıl yapılacağı henüz bilinmemektedir. Bu sorun burjuvazi için son derece önemlidir, hayatidir. Çünkü oylamanın sınıf hesabına göre ve ayrı ayrı yapılması halinde, burjuvazi sınıfı diğer iki sınıfın birleşmesi karşısında azınlıkta kalacak ve hiçbir etkinliği olmayacaktır. Bu durumda burjuvazi sınıfının geleceği *Etats Generaux*'da uygulanacak oylama biçimine bağlıydı (Göze, 2013: 594). 1789 baharında, XVI. Louis, 1614'ten bu yana ilk kez *Estates Generaux*'u topladı. Onun üç meclisi -ruhbanlar, soylular ve halk temsilcileri- yaklaşık olarak tüm erkek vatandaşların oylarıyla seçilmekteydi. Halk sınıfının oluşturduğu Üçüncü Meclis (*Tiers Etat*), her üç meclisin de birlikte toplanmalarını talep etti, bunun anlamı, daha çok sayıya sahip Üçüncü Meclis'in, muhafazakâr Birinci ve İkinci Meclislere üstünlük sağlayacak olmasıydı. Üçüncü Meclis, kendisinin genel iradeyi

temsil ettiğini öne sürdü ama Louis direndi. Razi olduğu zaman ise, birçok parlamenter öfkeli ve radikalleşmiş durumdaydı ve bugünkü adıyla bir Milli Meclis için kendilerini oyladılar (Roskin, 2014: 111). Bu mecliste oy nasıl verilecek ve bu oyları kimler verecek probleminden de Fransız İhtilali çıktı (Gökdemir, 1961: 51). Fransa istikrarlı bir siyasi yapıya sahip olamadı. Fransız Devrimi bunun bir sonucu ve işaretiydi (Yayla, 2014: 113). Fransız İhtilali'ni tetikleyen daha çok mali ve siyasi olan bunca olayları anlamak için Fransa'nın toplumsal ve felsefi yapısını da irdelemek gerekecektir.

Sosyal yapı içerisinde siyasi yönden, 130.000 kişilik ruhbanlar sınıfı ön sırayı işgal etmiştir. Birçok mali ve iktisadi ayrıcalıkları arasında halktan vergi almak ve devlete vergi vermemek ruhban sınıfının en önemli ayrıcalıkları olmuştur (Çam, 2000: 148). *Taille* vergisi'ne uyruk olanlar ve olmayanlar olarak ayrıcalıklılar sınıfı diye de sınıflar ayrılmıştı. Ayrıcalıklılar, yaptıkları hizmetlere karşılık bu vergiden bağışlıydılar; hâlbuki zamanla bu hizmetler yapılmamış, fakat ayrıcalık da ortadan kalkmamıştı. Aydınlanma devrinin düşünürleri de ileride değineceğimiz üzere bu çelişkiyi görmüşler ve bunu ya islahat ya da ihtilalle ortadan kaldırmayı düşünmüşlerdi. Toplum *Taillable* ve *Nontaillable* ayırımından başka; köylüler, burjuvazi, ayrıcalıklılar olarak da ayrılmıştı (Gökdemir, 1961: 46-49).

400.000 kişiyi kapsayan asiller sınıfı; saray ve eyalet asilleri ile kılıç ve elbise asilleri olmak üzere, dört gruptan oluşmuştur. Aralarındaki çıkar ayrılıkları yanında, bu sınıfın elde ettiği ayrıcalıkların çoğunluğu, ruhbanların aksine, ekonomik yönü olmayan ve gelir getirmeyen asalet ve ayrıcalık görüntüsünü taşımıştır. "*Tiers Etat*", 25 milyon kişi ile toplumun tabanını oluşturan halk yanında, yükselen sınıfları da yapısında bulundurduğundan, homojen olmayan gruplardan oluşmuştur (Duverger'den akt. Çam, 2000: 148). Yüksek burjuvazi, orta burjuvazi, esnaf ve halk, toplum içindeki sayıları az olan ayrıcalıklı sınıflara karşı çıkararak mücadele birliği yapmışlardır (Çam, 2000: 148). Ancak belirtmek gerekir ki burjuvazi önceleri köylülere ve işçilere yukarıdan bakıyor, asilzadelere karşı ise eşitlik iddia ediyordu (Gökdemir, 1961: 47). Burjuvazinin ekonomik nedenlerle kuvvetlenmesiyle ayrıcalıklara karşı giriştiği siyasal haklar mücadelesi, eski rejimin XVIII. yüzyılını siyasi kaynaşma dönemi yaparak, Fransız İhtilali'nin bir nevi habercisi olmuştur diyebiliriz.

İhtilal Öncesi Fransa'ya Yön Veren Felsefi Hareketler

Fransa tarihine, Devrim'e ve bugünkü Yarı Başkanlık sistemine felsefi olarak etki eden üç Fransız düşünürü bulunmaktadır. Bunlar şüphesiz ki Voltaire, Montesquieu ve Rousseau'dur. Her biri kendi tarzı içinde, bu üç XVIII. yüzyıl düşünürü, birçok Fransız'ı Eski Rejim'in çürümüş olduğuna ve daha iyi bir sistem inşa etmenin mümkün olduğuna ikna etmiştir (Roskin, 2014: 110). Çam (2000: 148-149)'a göre de 1789 Devrimini, fikri yönden Voltaire'in sosyal ve iktisadi reformlar görüşünden, Montesquieu'nün kuvvetler ayrımı ilkesinden ve Rousseau'nun kişi hakları ile birlikte halk egemenliğini kuran "toplumsal sözleşme" anlayışından etkilenmiştir.

Voltaire (1694-1778)

Roskin (2014: 110)'e göre etrafında gördüğü her aptalca şeyden kuşku duyan ve bunlarla alay eden Voltaire (1694-1778), Aydınlanmanın simgesiydi. Başlıca hedefi ise, hoşgörüsüz, akıldışı ve ikiyüzlü bulduğu Katolik Kilisesi'ydi. Voltaire'in "*Ecrasez l'infame*" (Katolik kilisesini kasteden "kepaze şeyi ez") deyimini, ruhbanlık karşıtlığı¹ni ortaya çıkaran feryat olmuş ve pek çok Katolik ülkeye yayılmıştır. Voltaire aynı zamanda yüzyıla adını veren büyük bir filozoftur. Yaşamı boyunca bağınazlığa karşı savaşmış, hoşgörüyü yaymaya çabalamış, usun egemenliğini savunmuştur. Hemen hemen bütün yazınsal türlerde yapıtlar ortaya koymuştur (İşler, 1999: 50).

Voltaire, feodal hukukun doğal ve değişmez bir hukuk sistemi olduğuna, ancak asiller ayaklarında mahmuzlar, köylüler de sırtlarında semerle doğacak olurlarsa inanacağını söyler. Keskin zekâsı ve iğneleyici üslubuyla Voltaire, ihtilâl öncesinin önemli bir düşünür ve yazarıdır. En etkili yanı Katolik dinine ve kiliseye karşı açtığı savaş olmuştur. Voltaire'e göre Katolik dini, peşin yargılar, boş inançlar ve bağınazlıkla eşanlama gelir. Bununla birlikte dinin sosyal faydasına inanmaktadır. Din olmazsa, bir köyü bile idare etmenin mümkün olamayacağını, Tanrı yoksa onu icat etmek gerektiğini ileri sürer. Bağınazlıktan arınmış bir dinden yanadır. Dinle kilise ve papazları ayırır; "Dine inanmalı, fakat papazlara asla inanmamalı" der. Voltaire'in Tanrısı da Newton'un Tanrısı gibi kalbe değil akla seslenen bir Tanrı'dır (Sarıca, 1981: 17).

Siyasî alanda Voltaire'in dayandığı temel ilkeler "hürriyet" ve "mülkiyet"tir. Ancak Voltaire'in söz konusu ettiği, medeni haklar ve hürriyetlerdir, yoksa siyasî hürriyetler değildir. Voltaire temsile ve parlamentonun üstünlüğüne inanmaz; aydın despotluğundan yanadır, yani milletin isteklerini sezebilen, aydın bir kralın gerekli reformları yapmasından yanadır, Öte yandan sosyal görüşleri burjuvazinin görüşleridir. Burjuva mülkiyet anlayışına sıkı sıkıya bağlıdır. Sosyal sınıflar arasında bir hiyerarşi bulunmasının faydalı olduğuna inanır. Voltaire'e göre herkesi değil, sadece kentte oturan burjuvayı eğitmek gerekir. Herkes düşünmeye başladığı zaman her şey kaybolmuş demektir. Voltaire somut reform teklifleri getirmekle, çağının soyut ve büyük sentezlere varmaya çalışan düşünürlerinden ayrılır. Keyfi tevkiflere son verilmesi, işkence ve ölüm cezasının kaldırılması, cezaların suçlarla orantılı olması, iç gümrüklerin kaldırılması, bazı feodal haklara son verilmesi, vicdan ve düşünce hürriyeti gibi somut amaçların mücadelesini vermiş bir düşünürdür (Sarıca, 1981: 17).

Montesquieu (1689-1755)

Asıl adı Charles Louis de Secondat Baron de la Brede et de Montesquieu olan düşünür, 18 Ocak 1689'da Bordeaux yakınlarındaki La Brede şatosunda doğmuştur. Ailenin en büyük çocuğu olarak miras yoluyla La Brede baronu unvanını alan Montesquieu, orta öğrenimini Paris'e yakın olan Juilly'deki bir kolejde tamamlar. Ardından Bordeaux Üniversitesi'nde hukuk okur ve 1708'de avukat olur (Ağao-

1 Antiklerikalizm (Roskin, 2014)

ğulları, Zabcı, & Ergün, 2005: 366). Sonraları Baron Montesquieu (1689-1755), karşılaştırmalı siyaset kitaplarının ilklerinden biri olan *The Spirit of the Laws (Kanunların Ruhu)* için materyal toplamak üzere Avrupa'nın her tarafına seyahatler yapmıştır. Montesquieu, özellikle İngilizlerin, devletin farklı kısımlarının “kuvvetler ayrılığı”ndan kaynaklandığını düşündüğü özgürlüklerinden etkilenmişti. “Montesquieu, aslında zaten tarihe geçmiş olan, idealize edilmiş bir İngiliz sistemi konusunda yazmıştı, ancak Montesquieu, ülkelerin kendi idari kurumlarını az ya da çok rasyonel biçimde seçebileceğini öne sürdü” (Roskin, 2014: 110).

Montesquieu, aristokratik kurumları savunan görüşlerini bir genel kuram içine oturtmak yolunu tutmuştur. Bu yolda yasaların ruhunu araştırır. Anayasaların, siyasal kurumların hangi koşulların ürünleri olduklarını ortaya çıkarmaya çalışır. Kendi deyişle “yasaların ruhu” nedir? sorusunun yanıtını araştırmaya girişir. Bu konuda, yasaları doğal hukuka, toplum sözleşmesi kuramlarına dayandıran çoğu Aydınlanma düşünüründen ayrılarak, çevresel etmenler üzerinde durur. Çevresel etmenlere ağırlık veren görüşlerinin esin kaynağı, besbelli Hipokrates'ten Aristoteles'ten beri süregelen, kuzey, güney ve orta iklim kuşaklarının insanların, farklı karakterlere sahip oldukları görüşüdür. Bu yüzden farklı siyasal kurumlara sahip oldukları yolundaki sanıdır (Şenel, 2013:382).

Montesquieu bir asilzade olarak karşımıza çıkmaktadır. İngiltere'de olduğu gibi asilzadelerle burjuvaların işbirliğini öngören bir siyasî rejim teklif etmektedir, İngiltere'de, ülkenin çeşitli özelliklerinden ve feodal yapı farkından doğan birtakım koşullar sonucu, asiller ile gelişen burjuvazi işbirliği yapmayı uygun bulmuşlar, bunun için de burjuvazi Fransa'da olduğu gibi bir patlamayla değil, tedrici yoldan iktidara gelmiş; bir çeşit sınıflar arası uzlaşma mümkün olabilmiştir. İşte Montesquieu bu uzlaştırıcı yolu teklif ederken aristokrasinin çıkarlarını düşünmekte, fakat mutlak monarşiye karşı getirdiği güçlü kuvvetler ayrılığı silahıyla, ihtilâli hazırlayan fikri gelişmeye önemli bir katkıda bulunmaktadır (Sarıca, 1981: 16). Şenel (2013: 385)'e göre, Montesquieu, aristokratik ayrıcalıkların parlamento yoluyla krala karşı korunup sürdürüldüğü İngiliz siyasal sistemini beğenmişti. Onu Fransız soylularının geleneksel ayrıcalıklarına kavuşabilmeleri yolunda örnek alınacak bir model olarak gördü. Fransa'ya uyacak en iyi yönetim biçimiyle ilgili fikirlerini de İngiliz anayasasını örnek alarak oluşturdu.

Montesquieu'nün Locke'tan ve İngiliz anayasa gelişiminden ilham alarak geliştirdiği kuvvetler ayrılığı kuramı 1789 tarihli Fransız İnsan Hakları Beyannamesi'nin 16. maddesinde “Kuvvetlerin ayrılmadığı ve hürriyetlerin teminat altına alınmadığı yerde, anayasa yoktur” hükmünün yerleşmesine sebep olmuştur. “Locke'tan farklı olarak Montesquieu, yasama ve yürütmenin yanı sıra, yargılamayı bir üçüncü kuvvet olarak kabul etmektedir” (Teziç, 2003:395). Montesquieu yargıyı ayrı bir hukuki iktidar olarak belirtmek ve önemini takdir etmekle beraber, diğer güçlerle birleşmesi halinde özgürlük için onun da tehlikeli olabileceğine dikkat çekmiştir (Erdoğan, 2013:203).

Esasen Montesquieu da tıpkı Locke gibi, kuvvetler ayrımını siyasi bir maksatla ileri sürmüştü; hâkimiyeti kullanma yetkisinin yasama, yürütme ve yargı olarak üçe bölünmesinde vatandaş hak ve özgürlüklerinin en sağlam hukuki ve fiili güvencesini görmüştü. Batı dünyasının bütün liberal ve demokrat anayasalarında bu prensibe yer verilmiştir (Abadan, 1959). İktidara sahip olan herkesin sahibi olduğu gücü kötüye kullanmasının kaçınılmaz olduğunu dikkate alan Montesquieu, bu kötüye kullanmanın önlenmesi ve böylece siyasi özgürlüğün sağlanması için her gücün başka bir güçle frenlenmesi gereği üzerinde durmuştur. Bu esastan hareket ederek devlette birbirinden farklı üç gücün bulunduğunu ileri süren düşünür, bunlardan özellikle yasama ve yürütme güçlerini ele alarak bunların birbirlerine müdahale edebilmelerini, birbirlerinin çalışmalarını sınırlayabilmelerini, birbirlerini frenleyebilmelerini, birinin kötüye kullanılmasını diğerinin önleyebilmesini sağlayacak şekilde bir diğerinden ayrılarak farklı organlara verilmeleri gereğini belirtmiştir (Okandan, 1946).

Rousseau (1712 -1778)

Jean-Jacques Rousseau 28 Haziran 1712’de Cenevre’de doğan bir Aydınlanma düşünürü olarak karşımıza çıkar (Ağaoğulları, 2010: 10). Roskin’e göre “Rousseau, yukarıda saydığımız düşünürlerin arasında en karmaşık ve en tehlikeli olanıydı” (Roskin, 2014: 110). Aynı anda natüralist, romantik ve rasyonalistti. İnsanların tek başına, diğer insanlardan izole yaşadığı, diğer insanlarla ancak ihtiyaçlarını gidermek için geçici olarak bir araya geldiği ve sonra kendi yoluna gittiği bir doğa hali tasavvur etti. Doğa halinde insanlar saf ve mutluymuştu. Sonra toplumun doğması bilim ve sanat insanları bozdu yozlaştırdı. İnsanları bozan bir diğer faktör, mülkiyetti. Rousseau’ya göre, özel mülkiyet bir icattı, kötü niyetli bir uyanığın bir oyunun ve diğer saf insanların bu oyuna kanmasının eseri idi. Mülkiyetin tarihi, her şeyin herkese sahip olduğu bir zamanda birinin bir toprak parçasını çitleyip “benim” demesi ve diğer insanların “enayice” buna inanmasıyla başlamıştı (Yayla, 2014: 113). Rousseau’ya göre “devlet, toplum sözleşmesiyle bütün üyelerinin mallarına sahiptir. Devlet içinde bu sözleşme bütün hakların da temelidir” (Rousseau, 2006: 19). “Rousseau, bu sözleşmeyle oluşan iradeye de ‘genel irade’ diyor” (Gözler, 2011:154).

Rousseau’ya göre egemenlik, genel idarenin kullanılmasıdır. Genel iradede, her bireyin özel idaresinden oluşur ve daima iyi olanı, doğruyu göstermektedir. Egemenlik meşruluğunu bundan alır ve bu irade kanun biçiminde belirir (Teziç, 2003: 94). Rousseau, Fransız Devriminde, radikal Cumhuriyetçilerin oluşturduğu” Jakobenlerin, salt demokrasi taraflarının babası” olarak değerlendirilir (Toplum Sözleşmesi, Kitap III, Bölüm I’den akt. Teziç, 2003: 95).

Toplum, insanları, eşitsizliğe ve kıskançlığa götüren özel mülkiyetle bozarak mahvediyordu. Rousseau (2006: 4), *The Social Contract (Toplum Sözleşmesi)* kitabının başındaki ünlü ifadesinde şöyle yazıyordu: “İnsan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur. Falan kimse kendini başkalarının efendisi sanır ama böyle

sanması, onlardan daha da köle olmasına engel değildir”. Rousseau, bütün bireysel, önemsiz bakış açılarının altında, “ortak iyi” için bir “genel irade”nin mevcut olduğunu da kabul ediyordu. Bu kimi insanlar itiraz edebilecek olsa da bulunabilir ve yürürlüğe konabilirdi; insanlar “özgür olmaya zorlanabilecekler”di (Roskin, 2014: 110).

Rousseau’da her şeye hâkim olan genel irade, Likürg zamanında İsparta’da olduğu gibi, mülkiyet hakkını dilediği şekilde düzenleyebilir. Rousseau “*Toplum Sözleşmesi*”nde insanların sırf servetlerine dayanarak toplumda hâkim duruma gelmelerine ve servetleri sayesinde devleti istedikleri gibi yönetmeye kalkmalarına kesinlikle karşıdır. Ona göre bireylerin mülkleri üzerindeki tasarruf hakları, genel iradenin vatandaşlar üzerindeki haklarına tâbi kılınmıştır (Sarıca, 1981: 23). Genel olarak Rousseau’nun açıkça belirttiği ve ortaya koyduğu halk egemenliği kuramı, modern devleti demokratik bir nitelikte donatır. Bir başka deyişle, egemenliğin tek meşru sahibinin halk olduğu düşüncesinin sınırları içinde kalındığında, devletin en azından bu yönüyle, yani özü itibariyle demokratik olmak zorunda olduğu sonucuna varılır. Bu kuram çerçevesi içindeki devlet, halkla özdeşleşerek bütünlüğünü sağlamış, tam anlamıyla “bir” olmayı gerçekleştirmiş olan devlettir (Ağaoğulları, 2010: 9-10). Özetle Rousseau, ilk olarak toplum sözleşmesi kuramı ile daha sonra da genel irade söylemiyle Fransız İhtilali’ni ve Fransa tarihini derinden etkilemiş bir filozoftur.

İhtilal’in Sonuçları ve İnsan ve Yurttaş Hakları Evrensel Bildirgesi

İhtilal’den sonraki en önemli sonuç feodalitenin ve mutlak monarşi rejimine son verilmesi oldu (Çam, 2000: 149). Feodal devlet kaldırıldı, herkesten eşit vergi alınması ve her vatandaşın her memuriyete yükselebilmesinde eşitlik kabul edildi. Böylece Fransa’da *absolutizm* ve feodal sistem yıkılmış, yerine eşitliğe dayanan yeni bir toplumun temelleri atılmıştı. Nihayet 27 Ağustos’ta yayımlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi bu yeni toplumun dayandığı hukuki esasları tespit etti (Gökdemir, 1961: 53).

Bildiride; “Toplumların uğradıkları felaketlerin ve yönetimlerin bozulmasının tek nedeni insan haklarının bilinmemesi, unutulması ya da hor görülmesidir.” Şeklinde de bir başlangıç konmuştur. Bu bildiri yeniçağın siyasal ilkelerini belirlerken aynı zamanda da eski düzenin ayrıcalıklarına dayanan kötülöklere açık sosyal, siyasal yapısını yıkıyordu (Sezgin, 1989’den Akt. Çetin, 2007:38).

Anayasa meclisi yeni anayasayı hazırlamak üzere bir komisyon seçmişti, bu komisyon da İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’ni hazırlamakla işe başlamıştı. Bu ünlü demecin hazırlanmasında en çok Marquis de Lafayette’nin emeği geçmiştir (Gökdemir, 1961: 53). Bildirinin maddelerine göz attığımızda hemen 6. ve 16. maddelerdeki bazı ifadeler dikkat çekiyor. Rousseau ve Montesquieu’nün felsefi etkileri maddelerde yer almaktadır. “Yasa genel iradenin açıklanmasıdır” (Md. 6) ve “Hakların güven altına alınmadığı kuvvetler ayrılığının yapılmadığı bir toplumda Anayasa yoktur.” (Md. 16) ifadeleri en belirgin örnek olarak görünmektedir.

Bildiri, herkesin yasa önünde eşit sayılacağı ilkesini açıklıyor ve eski düzenin ayrıcalıklara dayanan yapısını yıkıyordu. Keyfi tutuklamaları ve cezaları yasaklayan bildiri (Md. 7, 8, 9) eski düzenin keyfi yönetimine son veriyordu. Konuşma, yazma ve yayın özgürlüğünü getiren bildiri eski düzenin sansürcü sistemini de yıkıyordu. Bildiri, Çetin'e göre, bu noktada liberalizmin temel ilkelerini de bu şekilde dile getirirken çağdaş hukuk anlayışını da liberalizmle örtüşüyordu. Devlet, iktidar ve toplumun yararı için kurulmuştur. Egemenlik bundan böyle ulusundur. Hiç kimse, hiç bir kuruluş, açıkça ulustan kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamaz (Md. 6) (Çetin, 2007:38). Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi "Yasa genel iradenin açıklanmasıdır." Aynı zamanda bildiri Montesquieu'nün ifade ettiği gibi kuvvetler ayrılığını savunarak, kuvvetler ayrılığının benimsenmediği bir siyasal yapının bir anayasal düzene sahip olma-yaacağı belirtiliyordu(Md. 16) (Çetin, 2007:38).

Kral bu bildiriye hemen onamamıştır. Onamayı ertelemiş ve mali sıkıntılardan dolayı da Kralın Meclis'i dağıtıp yeniden eski rejimi kuracağı yolundaki söylentiler de artmıştır. Bu sıkıntılardan dolayı halk yeniden ayaklanmış ve Kral'ın Paris'e göç etmesini sağlamıştır. Bundan sonra gerek meclis gerek de Kral tamamen Paris halkının egemenliği altına girmiş oldular (Gökdemir, 1961: 55).

Anayasa Meclisi'nin hazırlamış olduğu anayasa, yasama yetkisini Ulusal Meclis'e veriyor, krala yalnız bir veto hakkı tanıyordu. Ancak, vetoya rağmen üç defa meclis tarafından kabul edilen bir kanun yürürlüğe girecekti. Egemenliğin sahibi olan meclisi kral dağıtamıyor, hatta meclise kanun bile öneremiyordu. Meclisin kararlarını doğrudan doğruya reddetmek hakkı ise krala hiç tanınmıyordu. Kral, meclis kararlarının yürütücüsü olmuştu (Gökdemir, 1961: 56). 1791 Anayasası'nın en büyük yeniliklerinden birisi de, Fransız siyasal sistemine kuvvetler ayrılığı ilkesini getirmesi olmuştur. Ancak Kral, yetkilerini kısıtlayan meşruti monarşiyi kabul etmeyip diğer Avrupa krallarıyla anlaşarak Devrim'i yıkma çabası içine girince bu anayasa rafa kaldırılarak *Konvansiyon*, yani tüm kuvvetleri üzerine alan Meclis Hükümeti ilan edilmiş ve kuvvetler ayrılığından vazgeçilmiştir (Gencay, 1981: 70). Bu tarihten sonra Fransa çok uzun yıllar, siyasi istikrarsızlıklar, iç karışıklıklar, ekonomik krizler ve savaşlarla karşı karşıya kalmış; işgallerin olduğu ve birçok farklı rejim alternatifinin denendiği bir dönem geçirmiştir (Şencan, 2014: 33).

Fransa'da artık halk yönetimi "demokrasi" kurulmuştu. Bununla birlikte partiler de kulüp adı altında kurulmaya başlamıştı. Bu kulüplerden bazıları İhtilal'in böyle yavaş yavaş ve kansız geçmesinden memnun değildiler; monarşinin temelli ortadan kaldırılarak yeni bir cumhuriyetin kurulmasını istiyorlardı. Bu kulüplerin içinde üyesi ve nüfuzu çok olmak bakımından Jakobenler (*Jacobinler*) en önde gelmekteydiler. El konulmuş bir Jacobin manastırında toplandıkları için kulübün adı buydu ve başında Maximilien Robespierre vardı (Gökdemir, 1961: 57). 1791'de, Milli Meclis, bir anayasal monarşi kurdu. Fakat Fransız anayasal monarşisi, bir yandan mutlak iktidarı tekrar elde etmek isteyen kral ve bazı aristokratlar, diğer yandan radikal bir devrim

isteyen ve Jakobenler tarafından el altından çökertildi. Jakobenlerin çığığı, “*Liberte, Egalite, Fraternite*” (Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik) idi. Kral, Fransa’nın işgal edilmesi ve kendisine iktidarının iadesi için yabancı prenslerle komplo kurarken yakalandı. 1792’deki bu işgal girişimi, Jakobenlerin iktidarı ele geçirmelerine yardımcı oldu. Geçici bir çözüm olarak ama coşkulu bir yurttaş ordusuyla -silahlı ulus- işgalcileri Valmy’de geri püskürttüler (Roskin, 2014: 112).

Siyasi iktidar Maximilien Robespierre’in yönetimindeki, Kamu Güvenliği Komitesi’nin eline geçti. Terör dönemi²ni başlatan Robespierre ve taraftarları, kral, kraliçe ve soylulardan başlayıp çok geçmeden Robespierre’i şüphelendiren herhangi bir kimseye dek, 20.000’den fazla insanı giyotine gönderdiler. Bu dönem tek kişinin mutlak diktatörlüğü, *monokrasi* diye de adlandırılmaktadır (Göze, 2013: 615-616). Nihayet, 1794’de devrimci takvimin *Thermidor*³ ayında, sıranın kendilerine gelebileceğinden korkan Maximilien Robespierre ve yoldaşları, bu defa onu (Robespierre’i) giyotine gönderdiler ve Terör Dönemi sona erdi (Roskin, 2014: 112). Göze (2013: 616)’nin ifadesiyle: “İşte 1795 Anayasası böyle bir ortamda hazırlanıp kabul edilir, 1793 anayasasına bir tepki anayasasıdır bu...”

Fransa, 1789 Devrimi’nden günümüze dek 15 anayasal rejim yaşamıştır. Bunların en uzununu III. Cumhuriyet (1875-1940), 65 yıl, en kısası, I. İmparatorluk sonunda, Napolyon’un Elbe’den ayrılarak kurduğu kısa süreli rejim de 100 gün sürmüştür. Fransa tarihindeki bu rejimler çeşitli tiplerde ortaya çıkmıştır. Mutlakiyet (Konsüllük, I. ve II. İmparatorluk), Anayasal monarşi (1791 Anayasası, 1814 ve 1830 Şartları), başkanlık (II. Cumhuriyet) ve parlamenter cumhuriyet III. ve IV. Cumhuriyet (Karahanoğulları, 2013). Çalışmamızda bu aşamaların tümünü göreceğiz. Fransa’nın yarı başkanlık rejimine giden felsefi ve tarihi kökenleri bu doğrultuda ilerleyecektir.

Fransız Anayasa tarihi; dünyanın en zengin ve çelişkili tarihidir. Bir yüzyıl içinde, Fransa’da birbirini izleyen kurumsal sistemlerin tablosu, hemen hemen Batı devletlerinde kurulmuş siyasal rejimlerin bir sentezidir. Fransız siyasal tarihi; yürütmenin çok güçlenmesi ya da parlamentonum ağırlık kazanması karşıt kutupları arasında, sürekli bir gidip gelme göstermiştir (Dereli, 2001: 27).

Birinci Cumhuriyet Dönemi (1792 -1795)

İki dereceli seçimle seçilen Ulusal Konvansiyon, 20 Eylül 1792’de toplanır. İlk iş olarak da krallığı kaldırır ve cumhuriyeti ilan eder. Bu Fransa’da I. Cumhuriyet’tir (Göze, 2013: 610). Ulusal Konvansiyon 21.09.1792 tarihli ilk toplantısında I. Cumhuriyeti ilan edip, kuvvetler ayrımı ilkesine yer vermeyen “Montagnards’ta Anayasasını” 1793 yılında onaylar. Ancak Ulusal Konvansiyon’da yer alan küçük burjuva kökenli Jironenler⁴ (*Ji-*

2 Robespierre’in Nisan 1793-27 Temmuz 1794 arasındaki giyotinli dönemi (Göze, 2013).

3 Devrimci bir büyük heyecandan sonra, Robespierre’in devrildiği sakinleşme ayı (Roskin, 2014).

4 **Jironen**, isimlerini Bordeaux kentini de içine alan “Gironde” bölgesinden almış, Fransız İhtilali esnasında mecliste burjuvazinin sesi olarak algılanmış, Kral’a yakın bir gruptur (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Jironen> 10.11.2015 Tarihinde erişildi).

ron dins) tarafından seslendirilen ve Devrim'e karşı olan asillerle ruhban sınıflarının yanı sıra Devrim'den ürken diğer Avrupa monarşilerince de desteklenen federalizm istemleri bir iç savaşa neden olur ve Jirondenler tasfiye edilirken, Konvansiyon tüm yetkileri elinde toplar. Bu dönemde "ulusun selameti" en üstün yasadır ve bu selameti sağlayacak bir "Kamu Selameti Komitesi" de kurulur. Bu komite, uygulamada Robespierre'in diktasını oluşturacaktır (Nitas, 2015: 205).

Directoire Dönemi (1795 -1799)

1795 anayasasıyla servete dayalı seçmen hakkı geri getirilir ve kuvvetler ayrımıyla kuvvetlerin dağılımı ilkeleri hayata geçirilir. Böylece Konvansiyon ve Kamu Selameti Komitesi döneminin tekrarı önlenmek istenmektedir (Nitas, 2015: 205). 1793 Anayasası tek dereceli ve genel oy ilkesini kabul eden bir seçim sistemi öngörmüştü, 1795 Anayasası genel oy ilkesini de, tek dereceli seçim sistemini de kabul etmeyecektir. 1791'de olduğu gibi, oy verme hakkı servet esasına dayanacaktır. Nedeni de şöyle açıklanır: Toplumun en iyiler tarafından yönetilmesi gerekir, en iyiler ise iyi eğitim görmüş kimselerdir, iyi bir eğitim görmek için de servet sahibi olmak gerekir... Birinci seçmen olmak için aranan servet koşulu çok yüksek değilse de, ikinci seçmen olmak için aranan servet çok yüksektir (Göze, 2013: 616).

Bu dönemde ilk defa çift meclisli bir yasama organı "beşyüzler ve ihtiyarlar meclisleri" gündeme getirilmiştir. Yürütme yetkileri ise beşyüzler meclisince hazırlanan bir liste üzerinden ihtiyarlar meclisince seçilen beş *Directoire*'a aittir. *Directoire*, idari işlerle uğraşacak ve bakanları seçecektir. Böylece idari ve siyasal işlevler ayrılmaktadır. *Directorie* yönetimi Babeufcu solcular ve kralcı sağcıların saldırılarıyla zayıflamış ve bu zafiyet cumhuriyetçi ordunun güvensizliğiyle birleşerek, Konsüllük ve I. İmparatorluk Dönemi'ni getirmiştir. Bu dönemin yönetim tarihine en büyük katkısı ise Devrim'in merkeziyetçi yönetim anlayışını doruğuna ulaştırıp, Paris Polis Valiliği'ni kurmasıdır (Nitas, 2015: 206).

Napeleon'un İmparatorluğu: Birinci İmparatorluk Dönemi (1799-1814)

1799'da bir hükümet darbesi, zayıf, sivil *Directory*'yi devirdi ve Birinci Konsül olarak Napolyon Bonapart'la bir konsül kurdu. Hem savaşta, hem sivil reformda yıldızı parlayan Napolyon, 1804'te kendisine imparatorluk tacı giydirtti (Roskin, 2014: 112).

Fransa'da Birinci Cumhuriyet Robespierre ile başlamıştı ve Napolyon Bonapart'ın diktatörlüğü ile sona erer. 1799'da Napolyon döneminde bir anayasa yapılmıştır. 1799 Anayasası Sieyes ile Napolyon'un işbirliği ile hazırlanmıştır ama son şekli Napolyon vermiştir. Anayasa'nın son maddesi, anayasanın halk oylaması ile yürürlüğe gireceğini açıklar, ancak anayasa için yapılan referandum Napolyon için yapılan bir plebisit⁵ şeklini alacaktır (Göze, 2013: 618-619).

5 Halkın adaylar için değil, belli bir konu için oy kullandığı referandum (Roskin, 2014)

Anayasada genel oy esası varsa da gerçek bir seçim öngörülmez. Seçmen, sadece güvenilir bulunduğu kişileri belirleyebilmekte, bunlar arasından da Napolyon'a bağlı olan Senato yasama meclisi üyelerini seçmektedir. Anayasa'da *Devlet Konseyi*, *Tribunat*, *Yasama Meclisi* ve *Senato* olarak dört meclis vardır ama Devlet Konseyi üyeleri I. Konsülce (yani Napolyon tarafından) seçilmekte, *Tribunat* ile Yasama Meclisi üyeleri ise Senato tarafından belirlenmektedir. Senato da, Napolyon'un etkisi altında kendi üyelerini belirlemektedir. Yasama faaliyetleri ise Devlet Konseyi'nin hazırladığı tasarıların Yasama Meclisi'nde tartışılmadan onaylanmasıyla olur. Yürütme erkini oluşturan üç kişilik konsül de gerçekte Napolyon demektir (Nitas, 2015: 206).

Napolyon, ardında muğlak bir miras bırakmıştır. Devrim'i pekiştirmek istemiş ama fiiliyatta bir despotik polis devleti kurmuştur. Rousseau'nun anlaşılması zor "genel irade"sini somutlaştırmaya çalışan Napolyon, hep kendisinin kazandığı, çeşitli plebisitler yaptırmıştır. Fransa'yı Avrupa'nın özgürleştiricisi ilan ederek, şovenizm⁶in önünü açmıştır. "Gerçi Napolyon tarihi bir tesadüf değildir, nitekim Fransız siyasetinde ortaya çıkan benzer simalar yakın tarihimizde de göze çarpacaktır. Devrim sonrasında Fransa'nın başına geldiği gibi, toplum fena halde bölündüğü zaman, iktidar bir kurtarıcının ellerine doğru kayar ve demokrasinin çok şansı olmaz" (Roskin, 2014: 113).

Bu yapı içinde cumhuriyetten imparatorluğa ve diktatörlüğe geçiş çok zaman almamış, önce Napolyon, 1802 yılında kaydı hayat şartıyla I. Konsül ilan edilmiş, 1804'de konsüllük ırsi imparatorluğa dönüşmüş, 1807 yılında da Senato ile *Tribunat* kaldırılmıştır. İmparatorluk rejiminin sonu, Moskova hezimetinden sonra Napolyon'un 1814 yılında Elbe Adası'na sürülmesiyle gelmiştir (Nitas, 2015: 206).

Bourbon Restorasyonu (1815-1830)

Restorasyon dönemini iki kategoride incelemek mümkündür. İlki XVIII. Louis'in tahta çıkışı ve yeni anayasa dönemi, ikincisi de Paris Barış Anlaşması dönemidir.

İlk dönem: 3 Mayıs'ta Bourbonlar Fransa'ya dönmüşlerdi. XVI. Louis'in kardeşi, XVIII. Louis adıyla (1814-1824) Fransız tahtına oturdu. Fransa yeniden Bourbon'ların bulunduğu bir monarşi olmuştu. Bourbon'ların Fransa'ya dönüşünü ne Fransız halkı, ne de İngiltere'den başka bir devlet pek istememişti (Gökdemir, 1961: 89). Roskin (2014: 114)'e göre de "çoğu Fransız, Bourbonların geri dönüşünden hoşlanmamıştı ve 'Hiçbir şey öğrenmemişler ve hiçbir şeyi unutmamışlar' diye iç geçiriyorlardı".

1814-1815 yıllarında siyasal olaylar hızla gelişir. Fransa'ya dönen XVIII. Louis, mevcut anayasayı beğenmez, çünkü ulusal egemenlik ilkesine karşıdır. Yeni bir anayasa hazırlanır ve 4 Haziran 1814'de "Esas Teşkilat Fermanı" (Şart) adı altında

6 Napoleon'un Chauvin (Şoven) adlı askerlerinden mülhem olarak, ateşli, gururlu milliyetçilik (Roskin, 2014)

yayınlanır. Bilindiği gibi, 1814 yılına gelinceye kadar Fransa’da katı kuvvetler ayrılığını öngören rejimler denenmiştir. Yine meclis lehine kuvvetler birliğini öngören *convention* ya da tek kişi lehine kuvvetler birliğini öngören imparatorluk sistemleri yaşanmıştır. 1814’de ise ilk defa yumuşak bir kuvvetler ayrılığı ile parlamenter sistem benzeri bir sistem denemesi yapıldığı düşünülmüştür. Şart, Fransa’ya parlamenter sistem ile temsili sınırlı monarşi arasında bir siyasal yapı getirmiştir (Göze, 2013: 622).

“Devrim Fransa’yı tam ortadan ikiye bölmüştü” (Yayla, 2014: 115). Birçok aristokrat Devrim’den nefret ediyor, buna karşılık halkın çoğunluğu, onun en azından bir versiyonunu destekliyordu. Katolik Kilisesi tepkiliydi, ancak Devrim, kilisenin topraklarına el koymuş ve onun vergi alma imtiyazlarına son vermişti. Fransız Katolikleri, nesiller boyu, kendileri de kiliseye güvenmeyen ruhban karşıtı cumhuriyetçilere karşı olmuşlardır (Roskin, 2014: 114).

1830 Şartı da bir nevi meşruti monarşi sistemidir diyebiliriz. Şart, bir siyasal rejim değişikliği değil, fakat sadece hanedan değişikliği getirmiştir. Ancak bu dönemde parlamenter sistem lehine bazı gelişmeler de olur. Bu şart, ulusal egemenlik ilkesini kabul etmiştir. Şart kralın bir ihsanı niteliğinde değildir artık. 1830 şartında basın özgürlüğü gibi bazı özgürlüklere yer verilmiştir, sansür yasaklanmıştır, resmi din ilkesine yer verilmemiştir. 1830’larda Fransa’da parlamenter sistemin gelişmekte olduğu söylenir. Bakanlar homojen bir kurul niteliğini kazanmaktadır (Göze, 2013: 625-626).

İkinci Cumhuriyet Dönemi (1848-1870): 1848 Anayasası

Bu seferki ihtilal biraz daha güçlü görünüyordu. Gökdemir (1961: 154)’e göre 1848 İhtilali’nin bu denli kuvvetli olmasının başlıca iki sebebi vardı: Birincisi, Avrupa’nın her yanında milliyetçilik fikri uyanmış olduğundan, yalnız siyasal haklardan yoksun insan kütleleri bu haklarını elde etmek için değil, yabancı boyunduruğu altında yaşayan uluslar da bağımsızlıklarını elde etmek için ayaklanıyorlardı. İkinci olarak da, XIX. yüzyılın sanayiye getirdiği yenilik ve gelişme, hele Batı Avrupa’da işçi sınıfının meydana çıkmasına sebep olmuştu. İşte bu yeni sınıf da bazı haklar elde etmek için çalışmaktaydı: Liberalizm⁷in yanında nasyonalizm⁸ ve sosyalizm⁹ de belirmişti. Fransa’da çıkan İhtilal’in asıl nedeni de seçim hakkı isteyen işçi sınıfının memnun kalmamasıdır diyebiliriz. Buradan anlaşılacağı üzere ülke yoğun bir dönemden geçmiş ve bugünün Fransa siyasal sistemine de izler bırakan bir süreç o yıllarda yaşanmıştır.

7 Devlet’in bireylerin medeni, iktisadi ve siyasi haklarının önünü açtığı ve serbest piyasayı öne çıkarttığı, siyasi felsefi akım (TDK - Türkçede Batı kökenli Kelimler Sözlüğü, 2015). Liberalizm, düşünsel temellerinin 17. yüzyılda atıldığı bir siyasal düzendir. Felsefi kökenleri Locke, Hume, Smith, Mill, Bentham, Spencer, Constant gibi düşünürlerin görüşleriyle şekillenmiştir (Çetin, 2015).

8 Ulusçuluk (TDK - Türkçede Batı kökenli Kelimler Sözlüğü, 2015)

9 Üretim mallarında özel mülkiyetin yerini ortaklaşa mülkiyetin ve bireysel üretimin yerini de planlı kolektif üretimin almasını isteyen bir okuldur (Encyclopedia Britannica, 2015)

İhtilal ile yeni bir Cumhuriyet Anayasası hazırlanmıştır. Anayasa, egemenliğin yurttaşların tümünde bulunduğunu ve her türlü iktidar gücünün ulustan doğduğunu açıklıyor ve yasama ve yürütme gücü olarak, iki güç ayırıyordu. Yasama gücü bir meclise, yürütme gücü ise bir Cumhurbaşkanıya veriliyordu. Bununla beraber milletvekilleri illerden seçildikleri ve Cumhurbaşkanı ise ulusun tümü tarafından seçildiği için aralarında bir güç dengesi bulunmuyordu. Ayrıca, Cumhurbaşkanı ile meclis arasında bir anlaşmazlık çıktığında bunun çözüme kavuşturulacağı bir kurum da yoktu. Bu yüzden bu gibi durumlarda problemi çözmek için hükümet darbesinden başka da çıkar yol yoktu (Gökdemir, 1961: 159).

Amcasının şanlı geçmişinden kuvvet alan Louis Napolyon, 10 Aralık 1849'da ezici bir çoğunlukla İkinci Cumhuriyet'in başkanlığına seçildi ve 20 Aralık'ta büyük törenle cumhuriyet ve anayasaya bağlı kalacağına ant içti. Ancak Napolyon'un istediği imparatorluktu. Halkın meclise olan güvenini sarsarak yola koyuldu. 2 Aralık 1851'de meclisin ileri gelenlerini tutturdu ve meclisi işgal ettirdi. Duvarlara yapıştırılan bir demeç ile başkan, halkı 14 Aralık 1851'de aşağıdaki hususlar için oy vermeye çağırırdı. 1. Genel seçim hakkı tanınacak; 2. Cumhurbaşkanı daha on yıl bu görevde kalacak; 3. Bakanlar Cumhurbaşkanıya bağlı olacaklar; 4. Yasama meclisi yeniden genel seçimle seçilecek. Ayrıca memleketin ileri gelenlerinden ikinci bir meclis kurulacak (Gökdemir, 1961: 160-161).

14 Ocak 1852'de ilan edilen yeni anayasa 2 Aralık 1851'de açıklanmış olan prensiplere göre hazırlanmıştı. 10 yıl için seçilmiş olan cumhurbaşkanı da yalnız başına yürütme gücüne sahipti ve bir nevi ikinci imparatorluk kurulmuştu.

İkinci İmparatorluk Dönemi (1852-1870)

7 Kasım 1852'de *senatus-consultes* ile imparatorluk ilan edilir. Louis Napoleon Bonapart III. Napoleon adı altında imparator olur. İmparatorluk için plebisite başvurulur ve büyük çoğunlukla imparatorluk halk tarafından kabul edilir (Göze, 2013: 633). Bu noktadan hareketle de Fransız halkının yürütmenin güçlenmesi taraftarı olduğu görülebilir.

1852 Anayasası uygulamada iki safhada gerçekleşir. Birinci safha, 1852 -1860 yılları arasındaki dönemi kapsar. Bu dönemde henüz diktatörlük uygulaması yoktur, 1852 anayasası güçlü bir yürütme getirmiştir ama yanında seçimle gelen bir yasama organına da yer vermiştir. 1860 yılına değin sistemin demokratik özelliği etkisiz hale getirilir. Bunun için seçim serbestisi yok edilir. İkinci safhada 1860 yılından sonra, liberal bir gelişme dikkati çeker. 1870'de bir *senatus-consultes* ile plebisitle anayasa liberal parlamenter rejim yönünde değiştirilir. Ancak bu değişiklik 1870'deki Prusya ile savaştan (Sedan Savaşı) sonra yenilgi ile imparatorluk yıkılır (Göze, 2013: 635).

İkinci imparatorluk döneminin Fransa'nın bugününe çok etkisi olmamakla

beraber II. Cumhuriyet döneminin Fransa’da demokrasi düşüncesini yerleştirdiği söylenebilir. Hiç şüphe yok ki imparatorluk döneminde de yapılan seçimlerin plebisitler aracılığıyla kuvvetlendiğini düşünürsek, bu tür seçimlerin de demokrasi düşüncesine etki ettiğini söyleyebiliriz.

Üçüncü Cumhuriyet Dönemi (1870-1944)

Fransa’nın “en istikrarlı demokrasisi” olan Üçüncü Cumhuriyet (Roskin, 2014: 115), 1875 Anayasası’na dayandırılmıştır. Bu dönemde kurulan siyasi rejim, üniter parlamenter rejimdir. Üçüncü Cumhuriyet, 1945 yılına kadar sürer (Dereli, 2001: 29). Beşinci Cumhuriyet’e gelinceye dek yaşanan tarihsel süreci irdelemek için Üçüncü Cumhuriyet bir milattır. Çünkü Fransa parlamentarizmi Üçüncü Cumhuriyet’le tanışmıştır. Üçüncü Cumhuriyet, Monarşistler ile Cumhuriyetçiler arasındaki çekişmelerden sonra 24-25 Şubat ve 16 Temmuz 1875 tarihlerinde kabul edilen yasalara ve uzlaşma belgesi niteliğindeki 1875 Anayasası’na dayanmıştır (Eldem, 2007: 44). Ancak 4 Eylül 1870 tarihinde ilan edilen III. Cumhuriyet neticesinde oluşan ve 1871-1875 yılları arasında işlerlik gösteren ulusal meclis, ateşkes döneminde savaş mı yoksa barış mı sorunsalı üzerine inşa edilmiştir. Bir başka anlatımla bu meclis yeni bir anayasa yapmak için toplanmamıştır (Duverger, 1996: 124-125).

Roskin (2014: 116)’e göre rastlantısal Üçüncü Cumhuriyet’in *Ancien Regime*’den bu yana en uzun süre yaşayan Fransız rejimi olduğu ortaya çıkmıştır. Üçüncü Cumhuriyet, esas itibarıyla epeyce muhafazakâr ve burjuvaydı. Fransa’da bu dönemde gerçekten de sosyal gerilimler tırmandı. Gerici Katolik Kilisesi otoriter bir sistemin hayalini kuruyordu, buna karşılık sol, sosyalist, daha sonra da komünisti partileri kurmuştu. Ekonomik büyüme ve nüfus artışı yavaştı ve Fransa, hızla büyüyen Almanya’nın gerisinde kalmıştı.

Anayasaya göre, Cumhurbaşkanı, 7 yıllık süre için iki meclisin ortak toplantısında çoğunlukla seçilen ve yürütme gücünü kendinde toplayan devlet şefi olarak tanımlanmıştır. Yasama gücü iki meclise bırakılmıştır. Uzun süren Üçüncü Cumhuriyet dönemi parlamentarizmin egemen olduğu dönemdir. Bu dönemin temel bir özelliği de Birinci Dünya Savaşı sonundan İkinci Dünya Savaşı başlangıcına kadar ortalama ömrü altı ay süren hükümetlerin yarattığı siyasi istikrarsızlıktır. Çok sayıda zayıf örgütlü siyasi partinin iktidar yarışının yaşandığı Üçüncü Cumhuriyet’te koalisyonlar kısa ömürlü olmuştur (Çam, 2000: 154).

“Fransa, Almanya karşısında savaşta dehşetengiz kayıplar verince Fransa, acı ve hezimet içinde kaldı. Fransa Alsace’ı yeniden aldı ama savaşıma isteği yok olmuştu. Sadece bir tek Fransız birliği, De Gaulle adında, pek tanınmayan ve yıllardan beri Fransız zırhlı birliklerinin geliştirilmesi gerektiği konusunda uyarılarda bulunan bir albayın komuta ettiği bir tank kıtası iyi savaştı” (Roskin, 2014: 116). 1940 işgali sırasında, Wichy hükümeti döneminde bir süre uygulanmayan parlamenter rejim ise, 1946 Anayasası ile tekrar kurulacak olan Dördüncü Cumhuriyet döneminde olacaktır (Göze, 2013: 642).

Alman İşgali ve Vichy Dönemi (1940-1944)

Wichy hükümetinin kadroları, daha önce Dreyfus'a karşı hareket etmiş bir tür gerici gruptan, demokrasiden nefret eden ve otoriter Almanlara hayran insanlardan oluşuyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın kahramanı, yaşlı Marshal Pétain devlet başkanı ve fırsatçı politikacı Pierre Laval de seçilmeden başbakan olmuşlardı. Bazı Fransızlar, Vichy'nin, 1936'da Halk Cephesi'ni seçimle iktidara getiren Üçüncü Cumhuriyet'ten sonra bir ilerleme olduğunu düşünmüşlerdi. Birçok Fransız Almanlarla işbirliği yaparken diğerleri de, Almanlara sabotaj ve onlar aleyhine casusluk yapan, İngiliz ve Amerikan havacılarını kurtaran, zaman zaman da işbirlikçileri öldüren *Résistance*'a katıldılar. *Résistance*'ın cesaretlendirici yönü, Londra'dan, "Fransa bir muharebeyi kaybetti ama savaşı değil!" diye ilan eden Charles De Gaulle'dü. Dünyanın her tarafından Fransızca konuşan insanları örgütleyen De Gaulle, Hür Fransız sürgünlerden oluşan geçici bir hükümet ilan etti. Hür Fransız Ordusu, Müttefiklere önemli ölçüde yardımcı oldu. Savaş sırasında, De Gaulle, kendisinin Fransa'nın kurtarıcısı, modern bir Jeanne d'Arc olduğunu düşünmeye başladı (Roskin, 2014: 117).

Geçici Hükümet Dönemi (1944-1946)

Fransa'yı savaş boyunca iki ayrı otorite; Vichy hükümeti ile De Gaulle'ün hükümeti temsil etmiştir. De Gaulle'ün yarattığı "geçici cumhuriyet hükümeti" kolaylıkla oluşmamıştır. Uzun çekişmelerden sonra, Londra'daki Fransız Ulusal Komitesi'yle Cezayir'deki Askeri ve Sivil Kumandanlığın birleşmesiyle önce iki başkanlı (De Gaulle ve Girand) *Kollejyal*¹⁰ yapılı bir komite yaratılmış; sonradan General Girand askeri görevle görevlendirildiğinde tek başkanlı (De Gaulle) komite biçimine dönüşmüştür. Daha sonra 3 Haziran 1944 tarihinde alınan bir kararla komiteye "Fransız Geçici Cumhuriyet Hükümeti" adı verilmiştir (Çam, 2000: 156).

Dördüncü Cumhuriyet Dönemi (1946-1958)

III. Cumhuriyet dönemi, askeri bir yenilginin sonucu olarak ortadan kalkmıştır. Fransız ulusal sınırlarının kurtulmasından dört yıl sonra IV. Cumhuriyet kurulmuştur. 1940 ila 1944 arasındaki dönem, kurumların oluşumu ve kamu ruhu bakımından önemlidir (Duverger'den akt. Dunbay, 2012: 300). 27 Ekim 1946'da Anayasanın ilanı ile birlikte IV. Cumhuriyet dönemi başlamıştır. Bu anayasa, sosyalist, komünist ve cumhuriyetçiler arasında bir uzlaşma sonucu ortaya konmuştur (Dunbay, 2012: 300).

Geçici hükümet, yeni bir anayasa yapacak olan Kurucu Meclis seçimlerini yaptırmıştır. Yapılan seçimlerde, Alman işgaline karşı yeraltında en şiddetli direnişi örgütleyen komünist ve sosyalist partiler kurucu meclisin çoğunluğunu ele geçirmişlerdir. Komünist ve sosyalist partiler güçlü bir yürütmenin burjuvazi elinde oyuncak olacağı ve nihayetinde hak ve özgürlükleri kısıtlayacağını düşünerek güçlü

10 Meclis Hükümeti Sistemi (Beceren & Kalağan, 2007).

yasama organı ile zayıf bir yürütme hedeflemektedirler. Öte yandan De Gaulle, Üçüncü Cumhuriyet tecrübesinden ders alınmasını, dolayısıyla zayıf bir yasama organı ve güçlü bir yürütme organı kurulması gerektiğini ifade etmekteydi. Tartışmayı nihayetinde kurucu meclisin çoğunluğunu ellerinde bulunduran komünist ve sosyalistler kazanarak istedikleri gibi bir anayasa tasarısı hazırladılar. Ne var ki, bu meclisin yaptığı ve tümüyle meclis üstünlüğüne dayalı parlamenter model halk oylamasıyla reddedilmiştir. Yeni seçilen Kurucu Meclis'in yaptığı ve bir öncekinin yumuşatılmış biçimi olan yeni bir tasarı ise az farkla da olsa halk oylamasında kabul edilmiştir. Böylece 27 Ekim 1946'da Anayasa'nın ilanı ile Dördüncü Cumhuriyet başlamıştır (Çam, 2000:159). Bunun üzerine De Gaulle siyasetten çekildiğini ilan etmiştir (Gencay, 1981: 82-83).

1946 Anayasası, Millet Meclisi'nin hukuken ve fiilen mutlak üstünlüğünü öngörmüştür. Bu üstünlük ise meclisteki çoğunluk durumuna sıkı sıkıya bağlıdır. Çoğunluk dengesinin parti çokluğu nedeniyle sınırda olduğu durumlarda meclis, iş yapamayan ve milletvekillerinin bakan olma hesaplarıyla hükümeti düşürme oyunlarını sıkça oynadığı bir organ haline gelmiştir. Bazen sıradan bir kanunun reddedilmesi bile bakanların istifasını beraberinde getirmekteydi. Dördüncü Cumhuriyet'in sonunu hazırlayan en önemli nedenlerden biri bu olmuştur (Çam, 2000:160).

Fransa, Devrim'den sonra çok keskin şekilde bölünmüş bir toplum haline gelmiştir. Dolayısıyla her anayasanın hazırlanışında ve uygulanışında bir önceki dönemin anayasasını hazırlayanlarla uzlaşma değil hesaplaşma psikolojisi hâkim olmuştur. Devrim'den sonra eski çatışmalara ek olarak nüfusun büyük çoğunluğu Katolik olan bir ülkede devlet, katı bir laiklik uygulamasına gitmiş ve böylece yeni bir çatışma alanı doğmuştur. Ülkede sınıf bakımından ideolojik tutuculuk ve kent-kırsal ayrımı vardır. Çam'a göre ülkede siyasi olarak birbirini izleyen üç farklılaşma görülmüştür: 18. yüzyılda Katoliklik ile rasyonalizm arasındaki çekişmeler, 19. yüzyılda demokratik değerleri savunanlar ile otoriter devleti savunanlar arasındaki siyasi çekişmeler ve 20. yüzyılda patronlar ile işçiler arasındaki çıkar çatışmasından kaynaklanan ekonomik çekişmeler (Çam, 2000: 144, Akt. Şencan, 2014: 37). Tüm bu siyasi çekişmelerin zirveye ulaştığı bir dönemde hükümetin Cezayir konusundaki siyasetini beğenmeyen Fransız generalleri 13 Mayıs 1958'de ayaklanarak Cezayir'deki kamu kurumlarını işgal etmiştir. Darbenin anayurt Fransa'ya da sıçraması tehlikesi karşısında Fransız Millet Meclisi darbecilerin isteği doğrultusunda General De Gaulle'ü başbakan olarak göreve çağırmıştır (Şencan, 2014: 37).

Beşinci Cumhuriyetin ve Yarı Başkanlığın Kurulmasına Neden Olan Olaylar ve Cezayir Olayları

Roskin (2014:118)'e göre kavgacı parlamenterlerin çözemediği sömürgelere bağımsızlık verme sorunları olmasaydı belki IV. Cumhuriyet'e tahammül edilebilirdi. İlk problem, 1880'lerden beri bir Fransız sömürgesi olan, İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya tarafından işgal edilen ve sonra Fransa'nın yeniden istediği Çinhindi (Vietnam)'ydi. Çinhindi Savaşı 1946'da patlak verdi ve 1954'te Fransız kalesi Dienbienphu'nun düşmesine kadar uzayıp gitti (Roskin, 2014: 118). İkinci Problem de Cezayir olaylarıdır. 13 Mayıs 1958'de Cezayir'deki ayaklanma IV. Cumhuriyet'in sonu olur (Göze, 2013: 648).

Fransa, özellikle 1956 yılından sonra Cezayir'de etkinliğini ve gücünü kaybetmeye başlar. 6 Şubat 1956'da Cezayir'de daha liberal bir politika izleyeceğini açıklayan hükümet başkanı Guy Mollet, Cezayirli Fransızlar tarafından domates yağmuruna tutulacak... ve hükümet daha sonra bu politikasını değiştirecektir. Bu tutum değişikliği, Cezayirli Fransızlara yeterince güçlü oldukları takdirde Fransa'yı dize getirebileceklerini göstermiştir. Milliyetçi çevreler "Fransız olan Cezayir'in " diğer deniz aşırı ülkeler ve sömürgeler gibi terkedilmesine karşıdır. Hükümetin böyle bir girişimde bulunması olasılığı 13 Mayıs 1958 darbesini doğuracaktır. 13 Mayıs 1958 günü Cezayir'deki Fransız kumandanlar bir darbe yaparlar ve Cezayir'de ve Sahra'da geçerli olmak üzere bir "selamet-i umumiye" komitesi kurarlar (Göze, 2013: 648). Bu askeri müdahalenin temelinde, hükümet bunalımlarının önlenememesi ve buna çare olarak güçlü bir devlet mekanizmasının yaratılması isteği yatmaktadır (Yücel, 2003: 345).

15 Mayıs 1958'de General De Gaulle bir demeç vererek, Fransa'nın parçalanmaya doğru gittiğini, bu nedenle kendisinin cumhuriyetin sorumluluklarını üstlenmeye hazır olduğunu açıklar. 16 Mayıs 1958'de Fransız hükümeti Cezayir'de General Salan'a sivil ve askeri yetkiler verir. Cezayir ordu tarafından yönetilmektedir. 24 Mayıs'ta da Korsika'da bir ayaklanma olur. Bundan sonra sıra Paris'e gelmiş benzer... (Göze, 2013: 649) Fransa bir iç savaşın eşğine gelmişti (Roskin, 2014: 118). Bunun üzerine hükümet, iktidarı General De Gaulle'e bırakmaktan başka çare bulamaz... (Göze, 2013: 649). Ordu onun Fransızları Cezayir'de tutacağını düşünüyordu. Bütün o geçmiş dönem boyunca, tekrar Fransa'yı yönetmeye çağrılacağını biliyormuş gibi davranan De Gaulle, bunun bedeli olarak, bütünüyle yeni ve IV. Cumhuriyet'in tüm aksak yönlerini iyileştirecek (Roskin, 2014: 118), yürütmeyi güçlendirecek (Eldem, 2007: 50) bir anayasa istedi ve bunu elde etti. Ancak anayasa yapılırken bazı ilkeler göz önünde tutulacaktır: İktidarın tek kaynağı genel seçimler olacaktır, yasama yürütme yetkileri ayrılacaktır, hükümetin sorumluluğu olacaktır, yargı gücü bağımsız olacaktır, anavatan ile birlik halinde olan deniz aşırı topluluklar arasındaki ilişkiler düzenlenecektir (Göze, 2013: 649). Hazırlanan Anayasa 4 Ekim 1958'de yayınlanmış ve V. Cumhuriyet kurulmuştur.

Sonuç Yerine: Fransız Siyasal Sisteminin Doğuşu

1958'de pek çok Fransız, IV. Cumhuriyet'in doğuştan sakat ve korkunç Cezayir Savaşı'nı yatıştırma yeteneğinden yoksun olduğunda hemfikirdi. Ana problem, De Gaulle'ün de tarif ettiği gibi, icranın, yani Başbakan'ın güçsüzlüğünde yatıyordu. Başkan, Avrupa cumhuriyetlerine özgü bir biçimde sırf göstermelik bir figürdü. Başbakan istikrarsız koalisyonlara mahkûmdu. İhtilafli meselelerle karşı karşıya kalan bir veya daha çok koalisyon partisi koalisyondan çekilebilecek, bir güven-sizlik oylamasında hükümet aleyhine oy kullanabilecek ve bu suretle onu düşürebilecekti. 12 yıldan daha az bir sürede toplam 20 hükümet söz konusu olmuştu. IV. Cumhuriyet'in çok partili parlamenter sistemi Fransız partileri ve siyaset tarzı göz önünde tutulursa, katıksız bir parlamenter sistem Fransa'da asla iyi işlemeyebilir (Roskin, 2014: 123). Çünkü yine Roskin (2014: 123,160)'e göre III. ve IV. Cumhuriyetlerdeki en büyük yanlışlık, hükümet kurumlarında değil, bu kurumları işletmeye çalışan partilerdeydi.

Fransız siyasal rejiminin Beşinci Cumhuriyet öncesinin en temel özelliği Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyet döneminde parti sistemine egemen olan parçalanmışlıktır. Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyet dönemlerinde Fransız siyasal rejiminde siyasal ve kültürel nedenlerle ortaya çıkan siyasal parçalanma, merkezin erimesi ve istikrarsızlık olguları daha öncesinden Beşinci Cumhuriyet'in kurucusu De Gaulle'ü yeni bir rejimin zorunlu olduğu düşüncesine yöneltti (Eldem, 2007: 49).

Bu çerçevede De Gaulle işgalden yeni kurtulmuş Fransa'nın Bayeux kasabasında 1946 yılında yaptığı ünlü konuşmasında "Sahip olduğumuz ilkeler ve edindiğimiz tecrübeler, yasama, yürütme ve yargının birbirinden kesin bir biçimde ayrı olmalarını ve birbirlerini dengelemelerini emrediyor" diyordu. De Gaulle Üçüncü Cumhuriyet'in anayasa bilimcisi Carre de Malberg'in eserlerinde parlamentarizmden çıkış yolları üzerinde kafa yoruyordu. Böylece O, yürütme parlamentoya bağımlı hale geldiği için yönetebilirliğin zaafa uğradığına, bunun ise ülkeyi yönetebilir olmaktan çıkardığına, bu nedenle yönetebilir bir Fransa için yürütmeyi güçlendirmenin gerekliliğine inanıyordu (Eldem, 2007: 50).

1958 Anayasası, gerek 1946 Anayasası gerek 1789 Yurttaş Hakları Bildirisi'nde tanımlanan ulusal egemenlik ve insan haklarına bağlılığını vurgulamış ve ayrıca kendisine has birtakım ilkeler de kabul etmiştir. Örneğin, bunlardan bazıları, yasa önünde eşitlik, inançlara saygı, ulusal egemenlik, keyfi tutuklama ve hapse koyma yasağı, Fransa'nın laik, demokratik, sosyal ve bölünmez tek bir cumhuriyet olduğuna dair ilkelerdir (Madde 2'den Akt. Çam, 2000: 161). Bu noktada De Gaulle'ün 4 Eylül 1958'de, yeni Fransa'nın anayasasını sunarken yaptığı konuşması önemlidir (Özankaya, 2004: 383):

“Siyasal çekişmelerin üzerinde, yetkili yurttaşlarca seçilen ve kurumlarımızın işlemlerini sağlamakla görevli olan, egemenliğin sahibi olan halkın doğrudan oyuna başvurma hakkına sahip bulunan ve Fransa'nın bağımsızlığı, bütünlüğü ve şerefi, Cumhuriyetin güvenliği çok büyük tehlikeyle karşılaştığında buna karşı çıkacak bir ulusal hakemin bulunması; gerçekten ülkeyi yönetmek için kurulacak ve kendisine gerekli zaman ve olanak tanınacak, görevinden başka hiçbir şeyin yolundan çeviremeyeceği ve böylece ülkenin çevresinde kenetlenmesine layık olabilecek bir hükümetin bulunması; ulusun siyasal istemini temsil edecek, yasaları oylayacak, yürütmeyi denetleyecek, ama bu görevlerinin dışına taşmayacak bir meclisin bulunması; hükümetle meclisin işbirliği içinde olması, ama sorumlulukları bakımından birbirinden ayrı kalması ve bunun için de hiç birinin üyelerinin aynı zamanda öbürüne üye olmaması: İktidarın sahip kılınması gereken dengeli yapı işte böyle olmalıdır. Gerisi insanlara kalmıştır.”

1958 Anayasası'nın kabulü ile başlayan V. Cumhuriyet döneminin Fransa'ya getirdiği en önemli değişiklik, 6 Kasım 1962 tarihindeki reform ile cumhurbaşkanının seçim şeklinin değiştirilmesidir. Bir diğer deyişle, Fransız hükümet sisteminin yarı başkanlık olmasıdır (Gürbüz, 1987: 129 Akt. Dunbay, 2012: 302). Yayla'ya göre bu sisteme geçiş Fransa'nın mutlak monarşi dönemi siyasal kültürünün bir anlamda ve bir ölçüde yansımasydı. Bu sistem başkanlık sistemi ve parlamenter sistem kırması (karması) bir sistem olarak görülebilir. V. Cumhuriyet, siyasal gücün yasama organı, doğrudan seçilen bir başkan ve hem başkana hem parlamentoya karşı sorumlu bir başbakan tarafından paylaşıldığı bir sistem yarattı (Yayla, 2014: 115).

Kaynakça

- Abadan, Y. (1959). *Devlet Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (2010). *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Ağaoğulları, M. A., Zabcı, F. Ç., & Ergün, R. (2005). *Kral Devletten Ulus Devlete*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Becerem, E., & Kalağan, G. (2007). Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi; Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 163-181.
- Çam, E. (2000). *Çağdaş Devlet Sistemleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Çetin, H. (2007). *Çağdaş Siyasal Akımlar*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Çetin, H. (2015). Liberalizmin Temel İlkeleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 219-237.
- Demirkıran, Ö. (2007). Fransa’nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi (1958-1969). *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 79-92.
- Dereli, E. (2001). *ABD ve Fransa Siyasal Sistemleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Dunbay, S. (2012). 23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa’daki Yarı Başkanlık Sistemi. *Ankara Barosu Dergisi*(3), 293-316.
- Duverger, M. (1996). *Le Systeme Politique Français*. Presses universitaires de France.
- Eldem, M. N. (2007). Anayasalarımızda Siyasi Rejim Arayışı ve Yarı Başkanlık Çözümü. Kırıkkale: Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Encyclopedia Britannica*. (2015, Haziran 21). Haziran 21, 2015 tarihinde <http://www.britannica.com/topic/socialism> adresinden alındı
- Erdoğan, M. (2013). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gencay, Ş. (1981). *Çağdaş Siyasal Sistemler*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Gökdemir, M. (1961). *Siyasal Tarih ve Devletler Hukuku*. Ankara: Ajans- Türk Matbaası.
- Göze, A. (2013). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- İşçi, M. (2012). *Siyasi Düşünceler Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- İşler, E. (1999). Voltaire ve Rousseau Etrafında Aydınlanma Çağı Fransız Yazınına Bir Bakış. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(5), 48-54.
- Karahanogulları, O. (2013). Fransa’da Kamu Yönetimi. K. Karasu içinde, *Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri* (s. 41-134). Ankara: İmge Yayınevi.
- Nitas, K. (tarih yok). *Fransa Yönetim Sistemi*. Haziran 18, 2015 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi: http://www.arem.gov.tr/ortak_icerik/arem/Projeler/21yy/fransa.pdf adresinden alındı

- Okandan, R. G. (1946). *Umumi Amme Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Özankaya, Ö. (2004). Kendi Kaleminden Bir Politika Sanatçısı General De Gaulle'in Tarihsel Konuşmaları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47(1), 379-394.
- Roskin, M. G. (2014). *Çağdaş Devlet Sistemleri*. Ankara : Adres Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2006). *Toplum Sözleşmesi*. (V. Günyol, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sağlam, M., & Şengül, R. (2001, Aralık). Fransa'da Hükümet Orkestrasının Şefi Cumhurbaşkanı mı Başbakan mı? *Amme İdaresi Dergisi*, 34(4), 33-47.
- Sarıca, M. (1981). *100 Soruda Fransız İhtilali*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Sezgin, Ö. (1989). *Çağdaş Siyasal Akımlar*. Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.
- Şencan, H. (2014, Kasım). Türkiye Büyük Millet Meclisi. *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri Yarı Başkanlık Sistemi : Fransa , Polonya ve Rusya Örnekleri*. (A. Yıldız, Dü.) Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Başkanlığı. Haziran 11, 2015 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/yari_baskanlik.pdf adresinden alındı
- Şenel, A. (2013). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- TDK - Türkçede Batı kökenli Kelimler Sözlüğü*. (2015, Haziran 21). Haziran 21, 2015 tarihinde Türk Dil Kurumu. adresinden alındı
- Teziç, E. (2003). *Anayasa Hukuku*. Kırklareli: Beta Yayıncılık.
- Tunçay, M. (2014). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yayla, A. (2014). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*. Ankara: Adres Yayınları.
- Yücel, B. (2003). Yarı-Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(4), 335-364.

